

Андрій Курков

**ЗАКОН
РАВЛИКА**

Харків
«Фоліо»

1

Протоку Дрейка перетинали чотири дні, а потім ще три дні Віктор не міг прийти до тями. Полярники, що прибули разом з ним на кораблі «Обрій» з аргентинського портового містечка Ушуаї, спромоглися вже пристосуватися й узялися до наукової праці, поспішаючи зробити якісь виміри й аналізи перед близькою полярною ніччю. А Віктор усе ще вилежувався в кімнаті житлового поверху головного корпусу. Виходив лише попоїсти та визирнути назовні. Ставилися до нього нормально. Він навіть устиг заприятелювати з одним справжнім полярником: за фахом той був біофізиком і займався дослідженнями в галузі виживання людини в екстремальних умовах. Вікторові здавалося, що для цього досить кілька разів перетнути вир протоки Дрейка, ширшої, либонь, за Чорне море. Але цей учений перетинанням протоки не цікавився: сам зізнався, що всі чотири дні пролежав на ліжку з туманом у голові й порожнім шлунком.

Помалу Віктор вивчив станцію. Навіть надвір почав виходити. Для цього видали йому ясно-червоний костюм із жовтими смужками, що відсвічують. Затямив іще одне правило: перед кожним виходом — нехай навіть на десять хвилин — треба записатися на дошці,

що висіла ліворуч від вхідних дверей. Зазначити при-
звище й час виходу. Йому пояснили, що якщо за годину
людина не повертається — усі рушають її шукати.

Узагалі ж історія станції Вернадського була досить
трагічна, і Віктор, здається, збагнув, чому Англія подару-
вала її Україні. Англіцям тут не плужило. За роки робо-
ти станції загинуло шістнадцять полярників і розбилося
два літаки, що доставляли сюди запаси й устаткування.
А якщо спуститися до води й озирнутися, то комплекс
із кількох невеличких і одного більшого двоповерхового
будиночка з горищем-складом відразу починав нагаду-
вати давнє в'язнично-острівне поселення.

І тільки в одному місці на полярній станції можна
було розслабитися й спокійно посидіти, — у барі житло-
вого корпусу. Але, власне, бар був, ніби відморожений.
Випивку в ньому не продавали, та й самого бармена
звіку не існувало. Сюди можна було прийти зі своїм
спиртним і посидіти біля стійки бару. Можна було ви-
пити й занюхати китичкою різнорозмірних бюстгальте-
рів, котрі метлялися на підпірному брусі, що починався
біля стійки й упирався в стелю. Усі бюстгальтери були
з автографами колишніх власниць — химерна традиція
станції: усі жінки, що тут побували, залишали в барі
цей предмет туалету, немов провокацію для еротичних
снів полярників.

Віктор теж потрапив у лабети. Але йому не йшлося
про сон: руки несамохіть потяглися до твердого мере-
жива, що берегло принадну для чоловіків форму. І хоч
тепер їх виповнювало повітря, але сам доторк пучками
пальців обпалив Віктора відчуттям весни. Він наче від-
чув запах квітучої вишні.

Може, фантазія й повела б його далі, але наразі до стійки бару присіло двоє полярників із кількома пляшками аргентинського пива. Припрошували до пива й Віктора, але він відмовився.

— Дарма, — співчутливо мовив один із них. — Це вже останнє пиво — більше не буде!

Біофізика-екстремолога звали Станіслав, чи, простіше, Стась. Він знайшов Віктора годинки за дві й запропонував погуляти.

Вони спустилися до дощатого пандусу — сліпу, — яким спускали й затягали моторні гумові човни на алюмінієвому каркасі. Там Віктор побачив своїх перших в Антарктиді пінгвінів: порівняно з Мишком, були вони маленькі, наче іграшкові.

— Це пінгвіни Аделі, — пояснив Стась. — Адже ми на острові, а це ще не зовсім Антарктида.

Вони пройшлися до дизельної, де гув генератор, потім — до якоїсь закритої лабораторії, де робилися магнітні виміри.

— Тут на станції є хлопець із Москви, мій тезко, — озвався Стась, озирнувшись довкола і переконавшись, що поруч нікого нема. — Він хворий, у санчастині лежить. Я йому про тебе розповів, і він дуже хотів зустрітись. Зайдеш?

— Атож, — стенов плечима Віктор.

Повернулися до головного будинку. Віктор подався до себе, а Стась пообіцяв зайти по нього за годинку.

Хворий москвич виявився дебелим чоловіком років сорока. Ліжко санчастини було для нього закоротке. Він

лежав горілиць, трохи підібгавши ноги. Велике обличчя було таке бліде, що слово «хворий» відразу набуло у Віктора в голові поважнішого значення.

Стась-екстремолог вийшов, залишивши їх удвох.

— Ти що тут робиш? — спокійно і сумно запитав москвич, дивлячись на Віктора спухлими очима.

— Так, подивитися приїхав...

— Облишмо ті манівці, — москвич зітхнув. — Я — банкір Станіслав Брониковський. Я тут переховуюсь. Удома мене підставили. Бачиш, я тобі все відразу кажу щиро. А ти що тут робиш?

— Теж переховуюсь, — визнав Віктор, обеззброєний відвертістю банкіра.

— Оце до пуття, — мовив Брониковський.

— Що саме? — здивувався Віктор.

— Нічого. Просто до пуття, що ми — колеги.

Адже ти міг би виявитися людиною, яку спорядили мене вбити...

Віктор подивився на банкіра з жалем і здивуванням.

— Але наразі я знаю, що це не так... Однаково, мене вже і тут дістали...

На кілька хвилин запала павза, і Віктор уже збирався йти з цієї тихої кімнатки санчастини, але банкір, вловивши бажання Віктора, знову поглянув на нього.

— Ти заходь частіше. У мене тут шахи є... Я тобі можу посприяти! — сказав він таємниче.

Віктор пішов, пообіцявши повернутися за кілька годин.

Відтоді й почав учащати до Брониковського — часу мав удосталь. Надворі було зимувато, хоча набагато тепліше, ніж він очікував. Лишень мінус п'ятнадцять.

Натомість у житловому будинку опалення працювало чудово. А в санчастині і поготів. Отож грали вони з Брониковським у шахи й балакали про всяку всячину. Віктор помічав іноді, що своїми питаннями банкір вивчає його, але дива в цьому не було. Просто в Брониковського відверта манія переслідування. І то — у поважній стадії. Сам Віктор ніколи б не повірив, що слідком за ним, за Віктором Золотарьовим, до Антарктиди хтось відправить кілера. Хто він такий, аби по нього когось посилати світ за очі? Натомість банкір — прикметніша особа. Мовою шахів — ферзь. Тим-то, можливо, побоювання Брониковського мали якісь підстави. Та й дивна хвороба прогресувала, а тутешній лікар, хоч і напихав його антибіотиками, але визначити точний діагноз не міг. Спочатку мовив про поїздку до американців на станцію «Пальмер» за триста кілометрів, а тоді облишив цю ідею.

Банкір тим часом скаржився на болі в животі, майже нічого не їв. Схоже, тільки міцна статура давала йому можливість жититися припасеними в тілі соками, як верблюду.

Якось Віктор зауважив, що блідість Брониковського набула нового, синюватого відтінку. Того дня банкір прошепотів Вікторові: «Я знаю, хто мене отруїв!» Та й по тому.

Долаючи біль, грав із Віктором у шахи. Програв мовчки. А після гри дістав з-під ліжка напівповну пляшку аргентинської горілки, — Віктор уже куштував тут таку і був від цього пійла не в захваті.

— Слухай-но, — почав Брониковський, розливаючи горілку по двох чашках. — У мене до тебе пропозиція і прохання!

Віктор уважно поглянув на хворого банкіра.

— У мене готовий відхід і документи на інше ім'я, їх завтра яхтою привезуть. Там буде один поляк — Войцех. Він має забрати мене із собою звідси, але щойно він мене побачить у такому стані... — Брониковський важко зітхнув. — Тобто, мені вже звідси не вибратися, але якщо хочеш — можеш поїхати замість мене. Тільки-но пообіцяй зробити те, про що я тебе попрошу...

Віктор кивнув. Брониковський пояснив, що хоче передати Вікторові листа дружині й кредитку, з якої Віктор може в дорозі знімати гроші, але потім має теж віддати дружині.

— Але ж у документах твоє фото?

— Войцех уміє замінити його на твоє. Він у цій справі спец.

Віктор зо дві хвилини помізкував та кивнув. І відразу побачив на блідому обличчі Брониковського хворобливу усмішку.

2

Вже десь за місяць Віктор зійшов крутими східцями вагону на платформу Київського вокзалу. У кишенях штанів лежало два паспорти. У правій — польський, у лівій — синій український. Спортивна сумка не дуже тисла на плече: у ній на самому дні бовталася торбинка з жетонами казино, там же лежав записник і пачка польського печива.

Похмуре небо нависло над київським вокзалом, але ні грози, ні дощу не віщувало.

Віктор вийшов на площу й спинився. Бо якби далі рушив «на автопілоті», ноги самі вивели б до автобусної зупинки, а потім — і до під'їзду свого будинку. Але автопілот не працював. Точніше — його відключило саме життя, і тому перші кроки привокзальною площею здалися Вікторові кроками недосвідченого космонавта на Місяці: недоречна непевність та підозрілива м'якість асфальту під ногами — ось-ось провалиться. І як ото інші так спокійно проходять повз, поспішають. У них автопілоти працюють, а у Віктора — ні. Ото ж і воно.

І однаково треба кудись іти чи їхати. У кишені лежать гривні, що «переночували» на Південному полюсі. Якщо за час полярної антарктичної ночі тут не помінялася влада чи не відбувся черговий географічний «зсув» до Росії, то гривнями ще можна заплатити за дрібні радощі життя, як от проїзд в автобусі. Тільки-но — куди їхати спочатку?

Віктор озирнувся і побачив газетний кіоск. Відразу асфальт під ногами ствердів, і по цій тверді рушив Віктор до «Союздруку».

Погляд відразу виокремив із трьох десятків по-картярському розкладених на прилавку газет рідні «Столичні вісті».

Відійшовши всього лише на крок від кіоску, Віктор розгорнув газету і простояв так із пів години, усмоктуючи в себе київські новини.

Життя не змінилося. Принаймні з цього номеру газети випливало, що все в стольному граді Києві йде своїм трибом. Іноземні гості привозять гуманітарну допомогу будинкам-інтернатам, двох депутатів українського парламенту ув'язнюють у Німеччині за

банківські махінації, у Херсоні розстрілюють родину бізнесмена, а на Оболоні відкривається розкішний гіпермаркет садового обладнання й реманенту. Лише двійко некрологів на передостанній шпальті засмутили Віктора недорікуватістю й кострубатістю висловлювання невідомого автора, що сховався за колишнім псевдонімом Віктора — «Група товаришів». І у вихідних да-них газети не було Ігоря Львовича. Головний редактор тепер — якийсь Вайцман П. Д.

Миттевим солодким спогадом промайнув у пам'яті малюнок якогось давнішого похорону: вони з Мишкоком стоять біля труни чергового видатного небіжчика, а згори світить сонце, звучить скорботна мова когось із рідних і близьких, лише слова пролітають повз, бо вони з Мишкоком ніби не звідси, вони частина ритуалу, точніше, пінгвін Мишко — частина ритуалу, а він, Віктор, частина пінгвіна Мишка. І тому вони нічого не чують, вони перечікують похорон, перечікують час, перечікують життя, неначе воно майже вічне.

Де Мишко зараз? У Феофанії? Навряд... Найшвидше — відпочиває між похоронами. Виходить, шукати його однаково треба на Байковому цвинтарі, коли назбирається там найбільше «мерседесів». Адже життя не змінилося.

Раптом сонце пробилося променями крізь похмуре небо, і Віктор підняв голову. Настрій неба мінявся. Хмари поступово світлішали.

Сховавши газету до сумки, Віктор притяма зіщулився на сонце, що доперва визирнуло. Потім воно сховалося, але було очевидно, що ненадовго. Усе-таки в природі літо. Хоча осінь уже в дорозі.

«І я в дорозі», — подумав Віктор, озирнувшись на вокзал.

Тепер треба було вирішити: куди далі. Він замислився. Кортіло додому й у ванну. Потім, по черзі, треба було розшукати Мишка й переконатися, що з ним усе гаразд. Адже він перед ним у боргу. Він, Віктор, зайняв його місце в літаку і злітав на його вітчизну. Щоправда, причина цієї заміни була цілком поважна. А борг він Мишкові віддасть, неодмінно віддасть. Він усі борги віддасть. Шкода тільки, що йому, Вікторові, ніхто нічого не винний.

І ось уже місто проїжджає повз автобусне віконце. Полуденне сонце засвічує асфальт і тротуари. Поруч сидить літній дядько в джинсах і білій футболці та вчитується в проспект фірми, що займається еміграцією до Канади. Проспект схожий на тест. Чи радше — на телевікторину. Питання: «Яка у вас освіта?» Три варіанти відповіді: «вища технічна — три бали», «середня технічна — два бали», «вища гуманітарна — один бал». Віктор кинув зизим оком на спід аркуша. «Додайте ваші бали і, якщо вийшло 15 і більше, без вагань звертайтеся до нас — у вас відмінні шанси стати громадянином країни кленового листя!»

Віктор сам собі кивнув. Потім усе-таки ще раз перебіг очима питання, порахував свої бали. Набралося їх насилу вісім. Країна кленового листя йому не випадала. Він з полегкістю зітхнув. Брак шансів дає набагато більше волі, ніж їхній надлишок.

Від зупинки автобусу до будинку було метрів триста. Треба було пройти повз дитячий садок, школу й скверик.

Вікторові не хотілося поспішати. А біля дитячого садка він узагалі зупинився й задивився на якусь групу, яка бавилась у «паротяг» на чолі з молодого вихователькою. Дво- й трирічні малята покладали руки на плечі тих, хто попереду, і перевальцем тупцяли по невидимій колії навколо пісочниці. Точнісінько, як пінгвіни.

Віктор вдивився в обличчя малюків. Подумав про Соню, згадав Мишка-непінгвіна. Дивно, що пінгвіни живуть довше, ніж непінгвіни... Хоча це й сумнівно. Спочатку треба переконатися, що з пінгвіном Мишком усе гаразд.

Він трохи постояв і поспостерігав за дітьми, а тоді рушив далі легкою ходою. І земля під ногами була достатньо тверда, — аж спинився перед своїм під'їздом. Цієї миті автопілот знову вимкнувся й у свідомості запанувала розгубленість. Віктор задер голову й поглянув на свої вікна. І ніби відтіля опустилася йому на плечі якась вагота. Він зітхнув, зайшов до під'їзду.

Униз, назустріч, гайнула сходами знайома сусідська кішка Машка. Віктор на мить розслабився, але, тільки-но піднявся на свій поверх, розслабленість щезла, наче її й не було. Рідні залізні двері, що здаються неприступними. Лише тепер у них врізаний ще один замок, на пів метра нижче попереднього. Віктор з острахом подивився на нього. У кишені він стискав ключ від старого замка, але цей новий замок ніби сміявся своєю шпарою над важким латунним ключем, зігрітим теплом долоні.

Віктор відступив на крок і поглянув на постілку під дверима. Нова, гумова, з таким же гумовим рельєфним написом Welcome. Тобто — ласкаво просимо. Постоявши

кілька хвилин, Віктор почув, як унизу грюкнули двері, і цей раптовий грюк струснув ним, передав йому імпульс небезпеки, страху. І Віктор завмер, прислухався до чужих кроків. Хтось піднявся на четвертий поверх, брязнула в'язка ключів. Відчинились і зачинилися двері. Знову запала тиша, і Віктор обережно спустився вниз. Визирнув із парадного. Страх ще не минув, але страх цей не був цілком усвідомленим, природним. Це був той, давній страх, з минулого. Просто він зринув із пам'яті й наче обгорнув Віктора. Навпроти через двір, посеред якого на залізобетонних стовпчиках натягнуті мотузи для сушіння білизни, зеленіли свіжофарбовані двері парадного сусіднього будинку. Там, на другому поверсі праворуч, мешкала баба Тоня, мати друга його дитинства Тольчика. Вона все життя торгувала молоком. Там же, у їхньому дворі. Із шостої ранку її гучний голос лунав із прочинених кватирок. «Мо-ло-ко! Мо-ло-ко!» — вигукувала вона. Тоді цей покрик був рівнозначний слову «Підводься!». Тільки-но «Підводься!» казала мама, а слово «Молоко!» залітало до спальні за годину-півтори раніше й вже готувало його до підйому.

Віктор хутко перейшов двір і піднявся на другий поверх.

— Вітя? — зраділа баба Тоня, відчинивши двері. — Заходь! Заходь! А я гадала, що ти виїхав!..

«Хіба ж вона “баба” Тоня?» — подумав Віктор. Справді, Тоні до бабусі було ще далеко. І вбиралася вона акуратно. Видко, стежить за собою. Молочарки довго зберігають молодість і гладку шкіру. Корисна для здоров'я професія. «Їй же, мабуть, уже років шістдесят», — подумав Віктор.

— Їсти хочеш? — запитала баба Тоня. — Я саме бульйон зварила. Купила курку, а вона геть старою виявилася, лише на бульйон і годна...

Віктор кивнув.

Минаючи кухню, кинув оком у вітальню, де на серванті стояв портрет вічномолодого сина Тоні — Тольчика. Багато років тому він зірвався з дерева і розбився на смерть. Тоді навколо цих будинків росло багато старих дерев і на їхніх верхніх гілках вони, тодішні хлопчакі, будували халабуди. Знаходили гарне розгалуження, робили на ньому поміст і дивилися з висоти у двадцять метрів на дрібний світ дорослих будівників комунізму. Власне, вже тоді було зрозуміло, що комунізм люди будували кожний для себе. Було в цьому щось від таємного змагання: хто збудує більше комунізму в себе вдома. У кого в холодильнику надбано більше копченого лосося і «Радянського шампанського». Господи, адже то все було в минулому сторіччі!

Бульйон теж нагадав щось із далекого минулого. Навіть не щось, а просто минуле, добре домашнє дитинство. І тверда куряча ніжка, у якій в'язли зуби, і жовта осуга курячого жиру на плесі бульйонного озера.

— У мене ще холодний рис є, — сказала баба Тоня. — Усипати?

Віктор кивнув, і вона поклала йому в бульйон дві столові ложки вареного рису, що відразу потонув.

— Де ти тепер живеш? — спитала вона.

— Тут і живу, — відповів Віктор.

— Отже, здаєш квартиру? А я гадала — продав!..

Віктор замислився.

— Ні, там небога мого друга з дитиною мешкає...

— Авжеж, у неї такий симпатичний чоловік... високий... міліціонер, здається, чи військовий...

— Чоловік? Міліціонер? — здивувався Віктор. — Про чоловіка я нічого не знаю. — І він кинув через кухонне вікно трохи стривожений погляд на вікна своєї квартири в будинку навпроти.

— Від вас подзвонити можна? — запитав Віктор.

— Оно там телефон на холодильнику...

Віктор підвівся, набрав свій номер.

— Алло! — почувся в рурці лункий голос Соні.

— Соню? — Віктор усміхнувся в рурку.

— Дядько Миколо? — спитала Соня.

— Ні, дядько Вітя.

Запала павза, по якій голос Соні ще більше пожвавішав.

— Дядьку Вітю?! А ти де?

— Я в Києві. А ти?

— А я вдома... А Мишко з тобою?

— Ні, Мишка нема... Він десь тут, у Києві...

— Загубився?

— Атож, загубився, але я його знайду!

— Ти його обов'язково знайди й приведи додому! Бо тітка Ніна кішку принесла, а вона дряпається. А Мишко не дряпався!

— Так, — із сумом підтвердив Віктор. — Мишко не дряпався. А тітка Ніна вдома?

— Ні-і, вона по магазинах пішла. А ти прийдеш?

— Прийду, — пообіцяв Віктор. — Тільки трохи згодом... І напевно тоді, коли тітки Ніни й цього дядька Миколи не буде... Адже у вас тепер дядько Микола живе?